

К. Р. Мартинчук
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Науковий керівник:
к. ф. н., доц. Жуковська В. В.

ІНДИВІДУАЛЬНО АВТОРСЬКИЙ СТИЛЬ ПИСЬМЕННИКА: ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ ТА ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Кожен письменник має свої характерні ознаки стилю, притаманні його творам, за якими його впізнають. Можемо стверджувати, що художній текст – це мовленнєво-словесний акт між читачем та автором, реалізований за допомогою слів. Аналіз художнього тексту не руйнує цілісності його сприйняття, навпаки – додає до загальної картини та вмотивовує використання певних мовних засобів та прийомів. Мовно-художні засоби, використані автором, – своєрідні коди до розуміння його задуму. Індивідуальність митця важливо враховувати при дослідженні його тексту, тому що тоді йдеться про модель художньої комунікації, у якій автор – обов'язковий елемент. Вибір мовних засобів та прийомів представляють світобачення та особистість автора, і відображаються в його художньо-мовному просторі, формуються засобами загальнонародної мови, відображаючи його індивідуальний стиль письменника.

Трактування та аналіз індивідуального мововжитку письменників досліджували українські, а також й зарубіжні дослідники. Увага лінгвістів прикута до таких аспектів індивідуального стилю письменників як загальне трактування індивідуального стилю (В. Жуковська [8], В. Волощук [3], С. Бибик [2], Л. Коткова [9], Н. Гоца [4]); вивчення специфіки індивідуальних стилів окремих письменників (V. Lytvyn [21], E. Goncharova [19]); лінгвальні та літературознавчі особливості творів письменників (I. Sydorenko [23], Z. Ashurova [18]).

Попри достатньо значну кількість розвідок про індивідуальний стиль письменників, особливу увагу привертає дослідження саме поняття індивідуального стилю з позиції літературознавства та лінгвістики. Метою запропонованої статті є систематизація існуючих трактувань “понять індивідуального стилю” письменника.

Беручи до уваги останні дослідження, ми не можемо виділити його єдине трактування, тому погоджуємось з думкою С. Бибик, що лінгвостилістика української мови ще не має бази кодифікованих термінів і словосполучень, і такого енциклопедичного видання, яке б містило точні терміни своєї галузі [2: 22–33].

Дефініювання також ускладнює широка семантика слова стиль. Це слово походить з римської літератури як метонімічне позначення особливостей написання – лінгвістичного складу текстів митця; словник дає таке загальне визначення: «сукупність ознак, які характеризують мистецтво певного часу

та напряму або індивідуальну манеру художника стосовно ідейного змісту й художньої форми» [15: 698].

Індивідуальний стиль – базове поняття у сфері мовознавчого дослідження мови художньої літератури. Вивченням індивідуального стилю (ідіостилу) займається ідіостилістика, як один із напрямів антрополінгвістики. Дослідження ідіостилу письменника дають змогу визначити роль та вплив творця на нормування та розвиток літературної мови, періодизують її; допомагають змалювати психологічний та художній світ митця; простежити використання різних мовних засобів відповідно до мети їх використання у художніх текстах автора; навести приклади збагачення загального словника мова новотворами конкретного письменника. На сьогодні науковці виділяють нову міждисциплінарну науку – лінгвоперсонологію, мета якої досліджувати ідіостиль письменника в лінгводидактичному, лінгвокультурологічному, лінгвопоетичному, соціолінгвістичному та психолінгвістичному аспектах.

Авторський стиль прийнято досліджувати в межах мовознавчої або літературознавчої площини. Якщо розглядати тексти письменників через призму лінгвістичного підходу, то слід приділяти увагу емоційності та експресії мовних засобів [5: 16–43]. Вчені вказують, що мовознавчий аналіз стилю слід проводити за рівнями мови, з яких найбільш продуктивним є синтаксичний. Якщо ж в межах літературознавчої площини – слід залучати варіативні літературознавчі моделі з метою вивчення літературознавчого аналізу та синтезу художнього тексту. Н. Астрахан [1: 287–289] виділяє художню та інтерпретаційні літературні моделі. Ці моделі дають змогу осягнути всю цілісність художньої композиції за допомогою поетикального аналізу. Функціонування художньо-інтерпретаційної моделі залежить від особистісного прочитання твору, інтерпретацію, мікроаналіз; прочитання твору супроводжується індивідуальним емоційним переживанням.

Оскільки стиль автора пов'язаний з його життєвим досвідом, характером, унікальними рисами, історичною епохою та процесами в ній, темпераментом, то його можна розглядати і як основну одиницю стильового літературного аналізу, це визначається в сюжеті, образах, змісті самого твору.

Загалом поняття ідіолекту та ідіостилу є актуальним для дослідження протягом останніх років. Їх визначають як характерні риси індивідуального мовлення письменника. Вчені вважають ідіолект загальнолінгвістичним терміном. А. Науменко трактує ідіолект як авторський стиль, що знаходиться на щабель нижче у мовленнєвій системі від функціонального стилю [11: 112–118]; М. Юсслер – як мовленнєву манеру [17: 273]. О. Селіванова вважає, що ідіолект – індивідуальний вид мови, що проявляється в сукупності мовленнєвих ознак, а на письмі виявляє риси ідіостилу [14: 311].

Ідіостиль більш складне та багатозначне поняття. Через нього тлумачиться образ автора, особливості організації тексту, єдність психічних та мовних структур художнього бачення митця, комунікативно-когнітивний простір мовної особистості письменника [22: 95–122.].

Багато науковців ототожнюють поняття ідіолекту та ідіостилю. Т. Левандовський зазначає, що ідіостиль (ідіолект) – це притаманна автору манера мовлення у певний проміжок часу, на яку впливають соціальні, територіальні, професійні та психо-фізіологічні чинники на різних рівнях — фонетичному, лексичному та стилістичному [20: 144–151].

Підсумувавши усі визначення, ми прийшли до того, що ідіостиль та ідіолект можна ототожнити, трактувавши його як систему індивідуальних мовних засобів, що розвивається впродовж життя [16: 228–233].

Антропоцентризм спонукає вчених-філологів досліджувати ідіолект через призму світобачення та естетично-культурними цінностями автора, тобто як митець сприймає та інтерпретує світ.

С. Бирик виділяє два підходи до вивчення стилю письменника: системно-функціональний (дослідження творів автора в комплексі чи в проекції на історію української літературної мови, чи як трактування естетичних функцій мови, беручи до уваги соціально-політичні орієнтири автора); другий підхід – за рівнями (виокремлення певного рівня мовних одиниць, за якими простежується мовна майстерність письменника [2: 22–33].

Існує багато підходів до опису ідіостильових рис авторського тексту, лінгвістичного сприйняття та декодування творів на різних аналітичних рівнях; прикладом можуть слугувати семантико-стилістичний (вивчення лексико-семантичних одиниць ідіостилю); власне ідіостилістичний (трактування загальномовного та специфічно-авторського на різних рівнях мови); системно-структурний (спостереження за певним обранням мовним явищем та закономірностями його відображення в ідіостилі автора); лінгвокогнітивний (інтерпретація тексту автора з точки зору його світогляду, концептуальних пріоритетів, вербалізація психо-ментальних смислів); лінгвокультурологічний (дослідження національно-культурної інформації, застосованої в текстах автора як представника певного ареалу); лінгвопоетичний (вивчення лінгвостилістичних засобів творення поетичних образів у художньому тексті, що базується на лінгвістичному та літературознавчому підході); комунікативно-діяльнісний (репрезентація ідіостилю в контексті вербалізації комунікативних намірів автора); соціолінгвістичний (дослідження впливу текстів автора на збагачення української літературної мови); лінгвостатистичний (за допомогою методів корпусної лінгвістики та ідеографічної лексикографії відбувається обробка цифрових даних та кількісних характеристик текстів) [12].

Часто ці підходи використовують парами чи комплексно, зокрема для лінгвостилістичного аналізу авторського тексту, використовують лінгво-прагматичний, когнітивно-семантичний та лінгво-концептологічний аспект дослідження функцій мовних одиниць художнього тексту.

Такі міждисциплінарні зв'язки породжують утвердження все нових підходів дослідження лінгвокреативної діяльності письменників у контексті філософських, естетичних, етнографічних, культурологічних, психологічних, соціологічних ідей. Такий різнобічний підхід зумовлює використання різноманітних теорій та методологій.

У 20 столітті з'явилося поняття «концепція автора», що стало питанням багатьох дискусій. Ця проблема досить складна та мультитематична. Щоб дослідити «концепцію автора», слід брати до уваги соціолінгвістичні, етнолінгвістичні, лінгвокультурологічні та когнітивні лінгвістичні аспекти.

Н. Г. Єсипенко вважає, що текст слід трактувати як лінгвістичне явище, опрідметнене мовою, при цьому мовознавчий аналіз поєднується з когнітивним підходом. Це допоможе осягнути семантичну специфіку ідіолекту автора та обґрунтувати використання мовних засобів [7].

О. Потебня [13], О. Селіванова [14] та інші лінгвісти вважають лінгвокогнітивний підхід для вивчення художнього тексту як мовної реалізації задуму письменника найбільш доцільним. За допомогою цього підходу можна прослідкувати психічні процеси і стани, що детермінують світогляд людини, формують його особистість. Тобто, концептуальна картина світу знаходить своє відображення у мовній складовій художнього твору.

Цікавим є дослідження В. А. Кухаренко щодо кількісного та якісного підходів до літературної спадщини автора, мовознавиця пропонує розглядати творчий доробок за аспектом мови та аспектом мистецтва [10: 87–92]. Кількісний підхід має на меті проаналізувати синтаксичні, лексичні, морфологічні та фонетичні рівні та їх розподіл в тексті; якісний підхід – дослідити закономірності функціонування цих одиниць мовного рівня у контексті. Стилістичний аналіз визначає, які засоби мови і як саме використовує автор у своєму тексті.

Проте загальне уявлення про ідіостиль письменника забезпечує комплексний підхід – поєднання лінгвістичних та літературознавчих методів. А. Науменко заявляє, що аналізувати художній твір слід, трактувавши функції кожної мовленнєвої та позамовної одиниці тексту [11: 117–124].

Отже, слід залучати різні підходи до трактування особливостей індивідуального стилю автора з метою отримання повної картини його задуму.

Цікавими для подальшого дослідження також є особливості ідіостилу Деніела Кіза – відомого американського письменника. Автор мав освіту психолога та філолога, а також беззаперечний талант письменника. Автор отримав одну з найпрестижніших премій – Гюго за свою роботу «Flowers for Algernon». Він зумів продемонструвати нову техніку оповіді та розвитку сюжету у вигляді серії звітів та особистих записів, що ведуться від першої особи – Чарлі Гордона, – людини з особливостями розвитку. Деніел Кіз використав новий нетиповий прийом для опису психічного та інтелектуального стану героя у різні періоди його життя та розвитку. Завдяки освіті психолога, автор зміг залучити свої знання у художній твір [6].

Глибокий психологізм став унікальною рисою Деніела Кіза не лише в романі «Flowers for Algernon», але і в «The Minds of Billy Milligan» та «The Milligan Wars».

Отже, авторський стиль Деніела Кіза відрізняється експериментуванням з літературною формою і стилістичними засобами, цікавою композицією творів, глибоким психологізмом у зображенні персонажів.

Лінгвісти розглядають художній твір через призму літературознавчого та лінгвістичного аналізу. Якщо розглядати тексти письменників через призму лінгвістичного підходу, то слід приділяти увагу емоційності та експресії мовних засобів [5: 16–43]. А також виділяти різні підходи (лінгвокогнітивний, лінгвокультурологічний, лінгвопоетичний, кількісний, якісний та ін.) до дослідження особливостей унікальних, індивідуальних рис текстах автора, на позначення яких є велика кількість семантичних термінів (стиль, стиль автора, авторський стиль, індивідуальний стиль, ідіостиль). Якщо через літературознавчу призму – слід залучати варіативні літературознавчі моделі з метою вивчення літературознавчого аналізу та синтезу художнього тексту.

У даній статті ми ототожнюємо поняття ідіостилю та ідіолекту, при цьому інтерпретуємо його як систему мовних засобів людини. Поєднання різних підходів до аналізу ідіолекту письменника робить можливим інтерпретувати художні твори у різних аспектах.

Список використаних джерел і літератури

1. Астрахан Н. І. Буття літературного твору: Аналітичне та інтерпретаційне моделювання : монографія. Київ : Академвидав (Серія : «Монограф»), 2014. 432 с.
2. Биби́к С. Від історіографії мови художньої прози до кодифікації термінів лінгвостилістики. Українська мова. 2018. №4. С. 22–33.
3. Волощук В. І. Індивідуальний авторський стиль, ідіолект, ідіостиль : питання термінології : Електронний ресурс / Режим доступу : lib.chdu.edu.ua/pdf/naukraci/.../92-79-1.pdf
4. Гоца Н. М. Текст як лінгвостилістична єдність та основні аспекти і методи його аналізу. – Режим доступу : <https://mydocx.ru/3-56093.html>
5. Гриценко П. Ідіолект і текст. Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка : зб. наук. праць, присв. 70-річчю від дня народження проф. С.Я. Єрмоленко / відп. ред. : В.Г. Скляренко. Київ, 2007. С. 16–43
6. Деніел Кіз : рек. список літ. / уклад. Олена Цілованська ; ред. Олена Іоаніді ; відп. за вип. Ганна Брагарник ; ЦБС Поділ. р-ну, б-ка ім. Андрія Головка. Київ, 2019. 34 с. Інтелектуальний бестселер ; вип. 3
7. Єсипенко Н. Г. Лексико-семантичні компоненти авторського стилю і мовна картина світу (на матеріалі англomовної прози воєнної та мирної тематик): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови”; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2007. 20 с.
8. Жуковська В. В. _Індивідуальний стиль письменника як авторська своєрідність у використанні дієслівних одиниць на різних мовних рівнях: Лінгвістика тексту. Вісник ХНУ, 2004.

9. Коткова Л. І. Ідіостиль, індивідуальний стиль і ідіолект: проблеми розмежування. Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Філологічні науки. 2012. Кн. 2. С. 26-29. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2012_2_8.
10. Кухаренко В.А. Практикум з стилістики англійської мови: Підручник. – Вінниця. «Нова книга», 2000. 160 с.
11. Науменко А. М. Блуканина сучасного перекладу: від глухого кута семіотики до глухого кута когнітивної лінгвістики. *Нова філологія*. Запоріжжя: ЗДУ, 2003. №3 (18). С. 203.
12. Мацько Л. Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту. Культура слова. 2011. Вип. 75. С.56–66.
13. Потебня О. Естетика і поетика слова: збірник / Упоряд., вступ. ст., приміт. І. В. Іваньо, А. І. Колодної; Пер. А. Колодної. К.: Мистецтво, 1985. 302 с.
14. Селіванова, Олена Олександрівна. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : Полтава: Довкілля-К, 2008. 711 с.
15. Словник української мови: в 11 т. Том 9, 1978. 917 с.
16. Стельмах Б. Індивідуальний стиль як об'єкт лінгвостилістичних досліджень. *Вісник Уман. педуніверситету: зб. наук. пр. Серія: "Філологія (мовознавство)"*. К.: Знання України, 2004.. С. 228–233.
17. Юсслер М. Соціолінгвістика. К.: Вища школа, 1987. 273 с.
18. Ashurova, Z. (2021). LINGUOPOETIC CHARACTERISTICS OF THE ARTISTIC TEXT AND INTERVIEW OF THE AUTHOR'S INDIVIDUAL STYLE. *FILOLOGIYA UFQLARI JURNALI*, 2(2).
19. Goncharova, Evgenia A. "Characteristics of author's individual style in the mode of text formulating." *Proceedings of the philological readings (PHR 2019)*. 2020.
20. Lewandowski T. *Linguistisches Wörterbuch*. Heidelberg; Wiesbaden: Quelle Meyer, 1994. 584 S.
21. Lytvyn, V., Vysotska, V., Pukach, P., Bobyk, I., & Uhryn, D. (2017). Development of a method for the recognition of author's style in the Ukrainian language texts based on linguometry, stylemetry and glottochronology.
22. Semino E. Cognitive Stylistic Approach to Mind Style in Narrative Fiction Cognitive Stylistics. *Language and Cognition in Text Analysis*. –Amsterdam, 2002. P. 95–122
23. Sydorenko, Iryna. "The notion of idiostyle in linguistic studies of literary texts." *Advanced Linguistics* 1 (2018).